

Петро Шекерик-Доників

ОПРИШКИ

Народні оповідання

Дискурс
Брустури — 2023

УДК 821.161.2

Ш 40

Шекерик-Доників П.

Опришки. Народні оповідання / Петро Шекерик-Доників. — Брустури :
Дискурс, 2023. — 272 с.

ISBN 978-617-8218-14-0

Ще з молодих років Петро Шекерик-Доників, заохочений своїм учителем Луков Гарматієм, почев збирати етнографічні матер'яли. Він був першим гуцулом, що взявси за цису роботу. Доти гуцулами інтересувалиси лиш приїжджі, а гуцули не дуже, бо й так всьо знали. Але приїжджі брали лиш то, що їм треба було. Або так, як уміли.

До цієї книжки увійшли народні оповідання про опришків, ікі зібрав Петро Шекерик-Доників. У 1910 р. уни вже друкувалиси в Етнографічному збірнику №26 під редакцієв Володимира Гнатюка. В тому збірнику було аж 17 авторів. Кождний з них шос записав і подав до збірника. Хтос бірше, а хтос менше. Разом вішло 258. Але аж 104 з цих оповідань записав саме Шекерик-Доників. Це вже є так багато, як ви видите в цій книжці, і цес об'єм дає доста добре зрозуміти, шо то були за люди і в икий чес уни жили.

Разом з тим, Шекерик-Доників записав свої оповідання тими словами, шо чув від тих, хто їму оповідав — найчистішим гуцульським діалектом. Тимой у цій книжці маємо не лиш оповідання про опришків, а й ту мову, иков уни говорили.

Усі права застережено. Жодну частину цього видання не варто відтворювати будь-яким способом без письмового дозволу видавництва.

© Василь Карп'юк, упорядкування, передмова, 2023

© Дискурс, видання, 2023

Шо то є опришки

Пару слів від видавця

I

Кожда людина, шо приїхає на Гуцульщину, так у неї залюблюєси, шо і в опришках находит багато такого, аби мати їх за шос, а не будь-шо. Ясно, шо ми, гуцули, це всьо такіж дуже любимо, бо й тепер читаємо, а колис розказували одни одним, і тимой так намножилося переказів і співанок, шо етнографи мали шо записувати. Хоть і знаємо то, шо опришки зачіста були не найліпші люди.

Шляхетности опришківському міту дав Олекса Довбуш. Це відзначив ше Юліан Целевич, коли досліджував опришківський рух у позатому віку. Довбуш деякими своїми добрими, щедрими, сміливими і шляхетними вчинками показав гуцулам шос таке, шо доти вни не дуже виділи від людий, котрі мают владу. А Довбуш в ікіс чес таки здобув трохи влади. І хоть уна не була легальна, але цілком ефективна. До Олекси йшли скаржитиси на панів, і він давав людям той захист. Тежко сказати, як багато він захистив, але доста одного, шо розкаже, й мут знати всі.

Опришки були в горах пару сот років, і якщо дес ікіс инший крім Довбуша зробив шос добре чи звитяжне, то у переказах приписували Олексі. А загалом за цес довгий чес всекі опришківські ватаги наробили бірше, чим не наробили. Чесом чинили таки гет зле, шо Юліан Целевич ніжно називав розбишацтвом.

Але на кожду справу треба дивитиси відповідально. Тим бірше, якщо говорити про то, шо було май давно. Тут вже не годно йти так, ци шос добре, а шос лихо, бо всего точно не знаєш. Можна лиш

казати, якщо зазирати з усіх боків, як то зробив, упорядковуючи народні оповідання про опришків, Володимир Гнатюк. У передньому слові до тої книжки він міркує, чого таки появилися опришки і йкі вни були. Бо могли й не бути:

«...нинішньому читачеві зробить ся нераз маркотно при читанню таких подій, як [...] різане пана по кавалочкові і допити, чи болить його се дуже й ин. Такий читач готов усі ті, справді звірські поступки, почислити на карб кастової (хлопської) або національної (в сім випадку руської) лютости та дикости. Такий погляд був би одначе зовсім несправедливий, бо людей з иншої епохи можна об'єктивно оцінювати лише на підставі основного знання тої епохи. [...] Від магнатів учили ся мужики-опришки не лише нападів та рабунків, але й лютости та дикости, які переходили всякі міри».

За Гнатюком, якщо опришки робили шос лихе, то не лиш вони у тому винні. А винні такіж і ті, з кого вни цего навчилися. Таки ті, шо відтак найбірше від опришків потерпали. Але напершу таки вни використовували гуцулів, нераз знуцалися чи могли безкарно вбити. То й дістали собі здібних учнів.

З цеї книжки мете знати фист всекого. Але вна не на славу ци неславу, а на то, аби ми собі могли прочитати, як то колис було. Та й, певно, не одному й тепер буде интересно пошукати в Черногорі опришківських комор.

II

Ше з молодих років Петро Шекерик-Доників, заохочений своїм учителем Луков Гарматієм, почев збирати етнографічні матер'яли. Він був першим гуцулом, шо взевси за цису роботу. Доти гуцулами інтересувалися лиш приїжджі, а гуцули не дуже, бо й так всьо знали. Але приїжджі брали лиш то, шо ім треба було. Або так, як уміли.

До цеї книжки увійшли народні оповідання про опришків, ікі зібрав Петро Шекерик-Доників. У 1910 р. уни друкувалися в Етнографічному збірнику №26 під редакціев Володимира Гнатюка. В тому збірнику було аж 17 авторів. Кождий з них шос записав і подав до збірника. Хтос бірше, а хтос менше. Разом вішло 258. Але аж

104 з цих оповідань записав саме Шекерик-Доників. Це вже є так багато, як ви видите в цій книжці, і цес об'єм дає доста добре зрозуміти, що то були за люди і в икий час уни жили.

Ше одна причина, чиго варт оповідання, зібрані Шекериком-Дониківим надрукувати окремо — він дуже добре передав гуцульський діалект. Инші люди, шо записували, були учителями, студентами, гімназистами. А шо диктофонів уни не мали, то записували то, шо чули, і словами, икі знали. Шекерик-Доників записав словами, икі знав він. А його слова — найчистіший гуцульський діалект, шо такіж відзначив Володимир Гнатюк. Тимой у цій книжці маємо не лиш оповідання про опришків, а й ту мову, иков уни говорили.

І послідна причина, чиго окремо йдуг ці оповідання — хочу надрукувати всьо, шо написав Шекерик-Доників. Аби все його віно, лишене українському народови і всему світови, таки виділо цес світ. Аби це були файні пухкі книжки, як буханці хліба, і аби його мова нам гріла душі у цему світі, икий би він чемос студений не був. Тимой після видання «Діда Иванчіка», тіштиси «Опришками».

На кінець, ше якби хтос хотів знати, чиго би було не надрукувати всий збірник оповідань про опришків, то скажу, шо то вже инший проект. Етнографічних збірників вішло тридцять шість книжок, і кожда з них вартує бути перевидана. Як Бог поможе, то й за це скоро озмуси.

Дай Боже здоров'ї й аби маржинка миром!

ДАВНІ ЧАСИ
Й ОПРИШКИ

Гуцул давно й тепер

Зійшли ми до Косова на ермарок тай зайшли на газду¹ до одного дуже старого жида. Ночували ми в того жида, тай там слово по слову вийшли ми говірок на гуцулів давніх, а теперішніх. А жид каже: «Ей, шо то вжі, сарако, варте теперішний гуцул. То май давно було люде, гуцули, а тепер? Ого! Давно прийшло гуцул у місто убране хоть на войну. Почерез плечі кріс, за ременем трое пістолет, з чотири ножі, бартка в руках, а повні порошниці пороху. Прийде у склеп², набере, шо хоче, тай пропало. Ше за бороду потермасає, наплює у бороду — і нич не кажи, бо смерть. А ек прийде ермарок, то ми вже тікало, бо тогди дуже варко смерти³! А тепер гуцул ходит і без бука. А ек прийде у склеп, то назвут его свиня, гримнут у плечі, тай марш за двері! Не так тепер, ек було давно». — Жид похитав головов тай замовк.

Зап. у Головах, Косів. пов., 1907

¹ Себто на гостину.

² У крамницю.

³ Себто легко загинути.

Хто то були опришки?

Давно не так було, ек тепер. Давно ґаздував уднину, а вночі підстриг собі волосє з долини, а верхне під'єзав, забив під крисаню — тай уже стрижєк⁴. Вимастилися сажєв, кріс на плечі, бартку у руки, ножі тай пістолєта за ремінь, тай готовий опришок. Пішов в хати, грабував, рано вернувси, перебравси, волосє розправив, тай уже ґазда. Бо жядні⁵ опришки не грабували без зводу. Лише вони мали у кожнім селі знакомих, побратимів, котрі знали ци то в жида, ци в пана всі входи тай виходи. Бо інак би ек могли би опришки шо вдієти? А так чоловіка скривдив пан, жид або таки і свій баґач, то чоловік не міг иншого права доступити, бо не було ек, бо право було у руках панів. То лише одиноков підпоров були опришки.

Чоловік скривджений найде ватагу опришків, зачне їх просити, аби опришки си пімстили на тім або тім кривдителю. Опришки си на це згодє, тай навіть тот чоловік їм покаже на того кривдителя та й поможе єго обґрабувати.

Опришки ніколи не грабували своїх людей, лиш чужих, панів та жидів. А своїх грабували хіба лиш тих опришки, котрі опришків зачіпали, або на ні доносили, або робили зводи. Люде й до сегодне згадуют про опришків добрими словами. І мают їх за оборонців перед усеков кривдов. Приміром, кажут: «Ий, коби тепер були опришки, ми би гет пригрозили Польцу, та вступилиси за нашими кривдами!»

Про опришків давно не можна було нічо говорити, ані співати. Бо скоро би хто був важивси похвалити опришків за їх

⁴ Пострижений.

⁵ Жодні.

добрі учинки, або склав співанку, то зараз Юріштан⁶, ек си дізнав, впакував у катуш⁷ на кілька років, а набив, тільки схотів. Тимунь⁸ і до сьогодні старі люде не хоте розказувати, бо боеси, аби їм не було екої біди. Через то усі добрі учинки опришків пропадают серед народа через тот давний страх.

Опришки си робили не через то, аби грабувати, а лиш через то, аби не датиси упасти у неволю. Бо давно забирали у неволю всіх молодеків. Прийде ровта⁹, обскоче хату, йме, з'єже¹⁰ молодека — і гайда до войска ніби на 24 роки, але то вже до свої смерти. Приженут до войска, зачнут бити, а він гайда у гори, тай дезинтирує¹¹. Ховаєси дезинтир лісами, найде до себе побратимів тай іде в опришки, бо інакшого ретунку¹² не було. Ек би був котрий опришок важивси сидіти в хаті, то би го ймила ровта. А так, ек утече, то шо му зроб'є, хіба в гудзицу надуют!

Опришки ек ходили на грабунки, то собі казали: «Ми мусимо грабувати тих, котрі нас ловили до некрутаці¹³, бо ми через них не є вільні». Опришки — то були люде з Голови; в опришки ходили: Грицьо Козмин (Кознек), Ціличук (Кознек), Плєскун Козмівський (Кознек), Макогін, Михайло Клям (Бойчук), Дмитро Василюків (Понипалек), Грицьо Баган, Мішко Федюків, Процьо Туманюк (Сапріянчук), Фока Туманюк (Сапріянчук) та багато других. Про опришків згадуют гуцули з великим пошенованем.

Голови, 13 вересня, 1907

⁶ *Отаман пушкарів. Історії про нього див. далі.*

⁷ *В'язниця, де катували людей.*

⁸ *Тому.*

⁹ *Збір людей під проводом пушкарів для ловлення опришків.*

¹⁰ *Зв'яже.*

¹¹ *Здезертирує.*

¹² *Рятунку.*

¹³ *Рекрутації.*

Які були опришки?

Опришки були двоєкі: одні опришки були домашні, шо у днину робив, був газда, а увечір волосе узев під крисаню, ви-мастивси сажев, тай гайда у вопришки. Котрий газда ходив у вопришки, то мав з долини на голові волосе острижене, лиш на самім кімню¹⁴ не стриг волосе. Та ек іде в опришки, то волосе нестрижене збере в гушму, тай зав'еже зверхе на кімню, поверх того покладе крисаню — тай готовий війсковий дезинтир-опришок, острижений.

Ек си верне тот газда з опришків, з грабунків д'хаті, то волосе на кімню розв'еже, розпустит, умиеси — тай готовий газда. А ше до того уберет ци по простеньку, шо ніхто і не на здогадь, шо він опришок.

То це були опришки хатені. Ці опришки хатені грабували і своїх багато. Були такі випадки, шо не раз пішов оден до одного, та обрабував, а тот пішов до цього та цього обрабував, тай оден за одного не знав, ані не чув. То ототі опришки грабували і своїх, а спихали вину на правдивих опришків. То це були отакі опришки: вднину газда, а вночі опришок.

Но правда, шо були і правдиві опришки. Бувало, ймут гуцула, відженут до войска, тай туда вже ему куе зазуля. Але багато жовнір дезинтирувало з войска. Ек утече жовнір з войска, вийде в гори, тай си найде з другим, третім дезинтиром, тай ідут в опришки. Дезинтири мусіли тікати, бо за ними гонили пушкарі¹⁵ і їх ловили, віддавали до войска і там строго карали. Але дезинтири не ждали на пушкарів та ровту, лиш си збирали по

¹⁴ Тім'ю.

¹⁵ Поліцаї, в обов'язки яких входило ловити поришків.

шість, вісім, десіть та дванаціть і йшли в опришки. Ровта приходила за дезинтирями, але їх не находила вже дома.

За того однако мали біду стариня¹⁶ дезинтирів, і то велику біду мали. Пушкарі, бувало, ймут дедю та маму дезинтиря, б'ють, та карають, та гонє по катушах, та в'єжуг калушами¹⁷ і всеку біду вироб'єют, ека си лиш їм забáгне. Так карають пушкарі стариню дезинтирів, шо стариня мусит си вирікати¹⁸ своїх власних дітей. Але однако про того, бувало, годували своїх дітгий, тай помагали крадьки, ек могли, своїм дітем. Ніби в очі ровтарям брали бідов та лихом на свої пишні діти, але в серці любили їх щиро і помагали їм.

Правда, шо такі дезинтирі дуже рідко си наvertsали ід своїм хатам, бо си боєли зради на кождім місці. Бувало розказуют, шо опришки говорили так: «Ніколи не говори з товаришем у лісі, бо бук і смерека таки маюг вуха, очі й рот тай можуг те зрадити. Ек шо говориш, то говори на полі, бо поле тебе не зрадит.

То значило, шо у лісі було бійно¹⁹ говорити тимунь²⁰, бо поза смеререков або буком може стоєти другий злий чоловік і все видіти тай чути і потім зрадити цілу тайну, тай готова біда. А на полі чоловік виде делеко на окола тай не може ворих²¹ підслухати нічо, шо си говори.

Але опришки таки не були биті в голов кулаком. Уни²² не мали з чого жити й тимунь мусіли йти на грабунки, бо заробити годі було ек, бо ровта би зараз ловила. Але опришки не були дурні, вни ходили на грабунки до тих, шо їм не давали на світі

¹⁶ Батьки.

¹⁷ Калуш — короткий дручок; коли опришка зв'язували шнурами, в ті шнури відтак вкладали калуш і крутили, щоб шнур глибше в'ївся в тіло.

¹⁸ Зрікатися.

¹⁹ Страшно; тут: небезпечно.

²⁰ Тому.

²¹ Ворог.

²² Уни, вни — вони.

жити. Через то опришки мали страшну ненависть до панів за того, що тоти їх переслідували і збав'ели волі.

Опришки ходили на грабунки біда знає куда: ходили на Угоршіну, Волошину та на Доли²³.

Бувало опришки підут на Угоршіну на грабунки, а туду були великі пани, дідичі, графи, барони й всека бранджя²⁴. Опришки ходили малими ватагами. Але ек де треба йти на великі грабунки, то опришки си збирали до купи і нападали великими таборами на свою добич. Їх си збирало по дваціть, триціть, сорок і по бирше²⁵, ек де треба. Бувало ек нападут на екий двір, або фистунок²⁶, то одни обскочут двір на окола, аби хто не вибіг і не дав знати, шо напали опришки на двір або фистунок. Решта убігала у браму, і одни були на вартах у брамі, а другі бігли у покої і робили своє. Ек котрий панок або слуга показавси на дворі ци в покою, то опришки лиш на него крикнут: «Лицем до земні, повішеннику». Опришки на то мусіли кричети так, бо боєли си, аби їх хто не зпаськудив²⁷ з пістолети. Опришки обграбуют, заберут гроші, маетки, усе, шо лиш для них придатне. Ек уже си в усім укутают²⁸, то тогди крикнут на слуги, а слуги позапрегают коні у вози, опришки упакуют усе у вози, тай самі далі у поле!

Утечут опришки, а пани си доків спам'етают, то опришки уже делеко. Ек не стане дороги, шо мож тікати возами, то опришки повибирают усе з возів, тай гайда, піше утікают далі. А ек би на них напала ровта, то ставали і боронили си. Бо уни знали, шо для них усе одно: ци згинуті від кульки ворога, ци ек его ймут, зависнути на шибеници. Але опришки воліли гинуті від кулі ворога, ніж си ему піддати і гинуті на шибеници. Через то дуже було бійно ставати з опришками до вогню, бо опришки

²³ Себто в передгір'я Карпат.

²⁴ Неприсмні люди.

²⁵ Більше.

²⁶ Фортеця, укріплення.

²⁷ Тут: поранив, поцілив.

²⁸ Упораються.

мусіли си боронити страшно завзето. Єк котрого опришка ворог так скалічів, шо єму нема уже життя, то єго опришки не лишели ворогам, лише мусіли єго добивати. О то навіть сам ранений просив.

Опришки уже, бувало, грабуют за горов, а єк там си на них зробит велика поклич і зачнут їх там дуже ловити, то підут тогди на грабунки у Волошіну і грабуют волошінами. А єк і волошінами зачнут їх ловити, то уни підут тогди суда до нас, на лецкій²⁹ бік. Тай грабуют на долах панів та жидів. А єк си тут зроби за опришками поголоска, то вни знов утікают за гору³⁰, де за ними поголоски уже утихли.

Опришки ходили на грабунки за кордун, та біда знає куда. Зимі не ходили на грабунки нікуда, бо їх би були за слідами усіх виловили. Уни сиділи зимі у зимівниках. Бувало, брали їх люде на зимівлю, але то було для опришків дуже бійно. Бо нираз траф'єлоси так, шо тот ґазда, в котрого був опришок на зимівли, або єго видавав у руки, або таки сам убивав, скоро скимував, шо у вопришка є гроші. Правда, шо не всі були такі люде. Було би-рше таких людий, шо опришкам доносили їсти тай їх ховали. Опришки за це давали тим людем гроші та усекі достатки.

Опришки клали собі хати у лісах, дес коло потока так, аби мали блиско воду і дрива. Уни клали хати-зимівники у безлюдних місцях так, аби за їх зимовики ніхто не знав, ані не чув. Опришки у тоти зимівники наношували собі з-за літа муку, бриндзи, сир, масло, бужениці з еливок так, аби мали шо собі їсти через цілу зиму. Бо вни не могли йти купувати в місто нічо. Бо скоро би си лиш єкий опришок показав, так нараз би го ймили. Тимунь опришки мусіли си старати ззагоді³¹ собі на зиму.

Мали опришки і знакомих людий, до котрих зношували усекі річі, а тоти люде за тото опришків гудували зимі. Носили

²⁹ Ляський.

³⁰ На Угорщину.

³¹ Наперед.

їм їсти, горівок та усеких достатків. Опришки уже, бувало, знали добре таких людей і до них ходили. Бувало, Господи, наносе до Паліїв (Палій Шекерик) бужениці, полотна та усекі убори. Розказують, що Олексиха Паліївска (Маріка Шекерик, моя прабабка) всі дівки віддала, шо на них і раз руков не теннула³², усе опришки наношували, шо лиш було треба.

Опришки си нираз у зимі наймали у газдів за слуги і так перезимовували цілу зиму.

Бувало, опришки си сходе у зимі на баї³³. Єк си вже мают розходити (навесні), то си сходе докупи. Бувало, опришки си сходили з-за ватажка Василюкового (Дмитро Понипалек) на положині Стовпні і там баювали на Василюковим верху й по три дни пило то та стріло. От просто си веселили опришки. Єк, бувало, так побають, кілько си їм схоче, тай тогди си розходе кождий у свою. А навесні, на светого Юрія, мали си знов сходити докупи на означенім місци. Василюків Дмитро зимовував отам у Глишниковатім, під Лудовов.

Отаке було жите опришків. Так розказував мені про опришків мій дедя Дмитро Шекерик-Доників, 78-літний. Нираз дедя говорив то з великим запалом та охотов.

Голови, 6/XII, 1907

³² *Себто жодних зусиль не доклала.*

³³ *Бенкети.*

Перекликування опришків

Розказувала мені покойна моя неня Параска, екого си була страху раз малов дівчинов дїбрала.

— Було то так, — розказувала мама. — В нас, у Люпайлів, то си, бувало, держели бідно. Не так, ек тепер. Та й ми хожували коло людий на зарібки. Але дедева мама, Маріка Микетейчук, була стара жінка, і ек умерала, то мала поверх вісімдесят штири роки. І баба була бувала жінка, тай на кожде пацила³⁴. Тай розказувала, ек то, бувало, опришки си перекликали.

Розказувала, шо опришки є розбиті³⁵ лісами, а скоро їм треба, то уни лиш зафуркают, тай уже си збігнут, де їм треба. Або скоро є ека ровта за опришками, то одні опришки тікают, тай лиш фуркнут, а другі уже знають, чоґо ці фуркают. То, бувало, розказувала баба, а я собі набирала в голов. Але екос раз у вечір йду я з роботи від людий, дівчинищем, тай си припізнала. Господи! — а то ек зафуркає: фу-фу, фур-фу-фу! А я в ноги, шо маю путері³⁶, шо ноги затекнут, так утікаю. Я гадала, шо то си опришки скликают тай хоте мене убити. Набігаю я ід хаті тай розказую, шо мене хотіли убити опришки, шо си скликали у семненівській буковині. А дедик та ньєнка тай бабка си з мене добре висміяли, тай з отим я була.

А бабка каже: «Уже, синку, тепер опришків нема, але замість опришків уже си тепер сови так перекликают уночі. То, синку, сова фуфуркала. То фуркане є і до тепер у моді між парубками, а здаєт це парубкам на парубоцкі пичні гасла. Колис було фуркане лиш знане між опришками, а тепер між молодежев.

Голови, 28/II, 1907.

³⁴ Паціти — мати нещасливу приґоду.

³⁵ Тут: розпорошені.

³⁶ Сили, духу.

Хто винайшов ручні млинки?

Давно не було нідде ручних млинок. А й водених було дуже рідко. Бо то шо, гуцули були буйні люде, де єму си хотіло робити! Але перші то опришки вимудували робити ручні млинки тай у тім молоти муку. Не так дуже уже давно найшов Каднчук у потоці (Красноїли) у себе коло хати у лісі старий розіпрілий ручний млинок, шо опришки у нім мололи собі зерно на муку. Витак ек уже опришки винайшли тоті млинки ручні, то тогди си дуже футко уни скрізь си розширили. Так, так, опришки то усеке вимодовували. Уни сиділи зимі у зимовиках тай мали коли всеке виштудеровувати.

*В Головах, 8 лютого, 1908,
зап. від Дмитра Зеленського Марікана.*

Хто винайшов сірники?

Давно не було сірників отак багато, ек тепер. Давно сірник то так шенували, ий де, ліпше ек тепер гроші або хліб. Я вже був величким, ек сми зазнав, шо сірників було дуже мало. Тай були сірники екіс чорні. Але мань³⁷ давно то сірників не було. Аж витак мань позгоді дивміли то собі опришки сірники. Давно то нідде не було сірників, аби був хто тисічі давав. Але витак екос то дивміли опришки перші робити сірники: з пороху і сірки. Вни натрут отого пороху банясу³⁸ та сірки, тай настрижут собі стебіля, тай у то мочеют у тот порох і сірку то стебіле, і так робили сірники. Давно Довбуш то мав із собов діямант у тобівці. Тай бувало скоро ему треба, вихопи з тобівки, та засвіти, хоть мак ізбирай. Але коли то було дуже дороге і годі було то дістати. А сірники, ек дивміли опришки, то дуже їм було корисне. Бо ци де увійдуг у касу, ци де до пана, ци до богача у комору, то сірник вихопи, шворк, тай уже видко, шо чемне, а шо пусте. А витак, знаеш, помаленьки опришки зачели давати тих сірників своїм знакомим та приятелям. А може, де екого опришка ймили ровтарі та найшли пани сірники, і від того чесу евили си сірники, тай стали їх собі робити пани у фабриках. Давно того не було видко, ні чути. Отак опришки перші найшли спосіб робити сірники, і ек би не були опришки, то би і до сегодне ніхто не знав за сірники. Опришки — то були великі модарі. Уни, знаеш, мали коли вироб'єти уселекі штуки.

Голови, 8/2, 1908, зап. від Дмитра Зеленського Марікана

³⁷ Мань або май означає вищий ступінь порівняння; напр., мань давно — давніше; май позгоді — пізніше.

³⁸ Грубий порох із Бані угорської.

Писаний Камінь

Отот Писаний Камінь, шо є на Єсенові у верху, то усе виписали опришки бартками. Опришки там повиходе до того каменя, посідають, припочівають, тай межи опришками були люде дуже учені, тай писали на тім камени бартками, шо си в світі діє. Писали, шо виділи, шо чули, тай писали, шо вни хороші хлопці, від усіх дужчі, самі юнаки і нікого си не боє, аби їх усі узнули у гудзицу³⁹. Але самі си не підписували, бо уни не дурні були. Так, так, то опришки бартками на памнетку списали тот писаний камінь. І від того зветци тот камінь писаним.

*В Головах, 11/2, 1908,
зап. від Олекси Зеленського Юринджіного*

³⁹ Обсцентний вислів, який означає, що їм до всіх байдуже.

Як опришки пробували, чи хто на них не бреше

Розказував мені єкос раз Дмитро Бейло (Федончик) з Синиц (Єсенова) про одного чоловіка, що мав з опришками за до чініне⁴⁰. Говорив так: «Розказував мені оден чоловік, що ек був ше малим хлопцем, то виредили єго за єковс орудов у село. Я, — каже тот чоловік, — йду хлопцем у село, тай уздрів дванацїть опришків, що сидїли під лісом на колоді і кроїли та їли буже-ницу. Я сказав: “Добрий день”, а вни відповіли “Добре здоров’є”. Опришки добре знали мого дєдю тай розпитували си у мене, де дєдя і куда я йду. Я їм відвовів тай пішов собі далі. Але оден опришок перебрав си, верг від себе оріже⁴¹, хапнув у руку бук, от цілий вівчєрь, тай побїг лісом так, що я не видів, коли й засїв мене на дорозі. Я того опришка привїтав і навіть спершу не пізнав був єго, аж витак удивив си, що то опришок. Він мене зачєв питати, ци я не видів де, або ци чув за опришків шо. Але я знав добре, бо мені дєдя розказував, шо не можна нікому нічо казати за опришків. То я сказав тому опришкови, шо я не видів, ані не чув нічо, ані не знаю опришків. Тай я пішов собі далі, а тот опришок лишив си там, на тїм місци.

Я сходил у село, поврудував⁴², тай уже вернув си д’горі, т’хаті, аж опришки там п’ют, де я їх лишив. Закликали опришки мене ід собі тай зачили у мене розпитувати: “Шо чув, куда був? Шо видів? Хто питав си за нас? З ким єс говорив?” — Але

⁴⁰ *Справи.*

⁴¹ *Себто залишив дєсь зброю.*

⁴² *Себто зробив свої справи.*

я сказав, що нічо сми не видів, ані не чув. Опришки мене почістували⁴³, дали і мені тої бужениці, тай я собі пішов т'хаті.

Вийшов я т'хаті тай розкажую дедеви за опришків, а дедя каже: “Маеш шесте, шо єс розумний. А ек бес був дурний і розказував їм, шо єс чув та видів, то убили би те. Бо вни си питают, ци ти на них не набріхуеш шо. А ек виде, шо не брехливий, то пускают, але ек би брехливий, то простив его боршь. Єк бес був сказав шо тому, шо тебе засів на дорозі перебраний опришок, то мав бути тобі авз⁴⁴. Але шо єс хитрий, то жиеш”. — Мій дедя таки був опришок, то тимунь знав їх усі регули».

Голови, 2С/9, 1907

⁴³ Пригостили.

⁴⁴ Кінець.

Мість опришків

Був отам, воло Корака на Жеб'ю, екийс Павленько. Але тот Павленьків водно⁴⁵ шош брехав на опришків. Йшов раз він з храму з Дідушкової Річки увечері п'ений. Але з ним йшов екийс другий чоловік. Павленько ек минув Бельмеґи, таке зачев галякати, та матеркувати, шо страх. А тот чоловік каже: «Будь тихо, бо тут є опришки, та не можна галякати».

А Павленько розкричив си: «Шо мені опришки? На...ру матери їх!» — А опришок стоев за плотом коло свої комори, тай лиш бур, — а Павленько покотив си неживий на земню. Того другого чоловіка опришок не стрілев, бо не було за шо.

Отак опришки уміли робити. Скоро хто за них говорив зле, так уни зараз его спасли з сего світа. «Отак тобі треба, не бреши», — казали опришки, ек убили екого брехуна.

Голови, 26 вересня, 1907

⁴⁵ *Постійно, увесь час.*